

PROFESOR ANTONI LEOPOLD
(1916-2009)

W dniu 11 maja 2009 roku w wieku 93 lat zmarł Profesor Antoni Leopold, emerytowany pracownik Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN. Był przedstawicielem pokolenia, które zostało ukształtowane w wolnej Polsce, w okresie międzywojennym.

Antoni Leopold urodził się 5 maja 1916 roku w Dziektarzewie (gmina Lutomiersk, powiat Łask) w rodzinie ziemiańskiej. Zgodnie z ówczesnym zwyczajem podstawową naukę zdobywał w domu, zdając egzaminy w Szkole Powszechnej w Lutomiersku. Maturę uzyskał w 1934 roku, kończąc Gimnazjum Matematyczno-Przyrodnicze Zgromadzenia Kupców w Łodzi. W latach 1934-1938 odbył studia na Wydziale Rolniczym Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując stopień dyplomowanego inżyniera (odpowiednik obecnego tytułu magistra). Od 1936 roku, po drugim roku studiów, prowadził rodzinne gospodarstwo w Rzepiszewie do grudnia 1939 roku, kiedy to rodzina została wysiedlona przez Niemców. Od lutego 1940 roku do stycznia 1945 roku był zarządcą folwarku Radestów w byłym powiecie koneckim.

Dekretem o reformie rolnej z 1944 roku został pozbawiony majątku i w trybie nagłym musiał opuścić rodzinny Rzepiszew. W lipcu 1945 roku podjął pracę, najpierw jako referent, a potem kierownik referatu w Okręgowym Oddziale Rolniczym Społem w Łodzi i kolejno:

- do 1950 r. w Oddziale Okręgowym CRS „Samopomoc Chłopska” w Łodzi;
- w latach 1950-1957 w Łódzkim Przedsiębiorstwie Centrala Nasienna, na stanowisku kierownika działu, a następnie zastępcy dyrektora;
- w latach 1958-1960 w Pracowni Planowania Perspektywicznego Wojewódzkiej Komisji Planowania Gospodarczego (WKPG) Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi;

- w latach 1960-1975 w Komisji Planowania przy Radzie Ministrów w Warszawie na stanowisku Naczelnika Wydziału Produkcji Roślinnej;
- w latach 1975-1982 w Instytucie Planowania, najpierw na stanowisku głównego specjalisty, a od 1977 roku docenta;
- od maja 1982 do 1991 roku pracował w Instytucie Nauk Ekonomicznych PAN na stanowisku kierownika Pracowni Ekonomiki Rolnictwa, a następnie samodzielnego pracownika naukowego.

W 1971 r. uzyskał stopień doktora nauk rolniczych na Wydziale Ekonomiczno-Rolniczym SGGW. W sensie formalnym nie posiadał tytułu naukowego profesora, jednak w gronie przyjaciół i współpracowników tak był tytułowany, ze względu na Jego dorobek naukowy, doświadczenie, życiową mądrość i postawę. Zdecydowanie przeciwko temu protestował, jednak zaakceptował nasz stosunek, traktując to określenie jako tytuł „towarzyski”.

Równoległe z pracą zawodową w Łodzi, w latach 1945-1950 prof. Antoni Leopold pracował dodatkowo w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi w Katedrze Fizjologii Roślin, najpierw jako asystent, a następnie adiunkt. Był wykładowcą przedmiotu uprawa roślin. W latach 1946-1948 pracował równoległe w Zakładzie Fizjologii Roślin i Mikrobiologii Uniwersytetu Łódzkiego na stanowisku starszego asystenta.

W latach 1958-1959 pracował na stanowisku starszego projektanta w Pracowni Urbanistycznej przy Prezydium Rady Narodowej miasta Łodzi.

Poza pracą zawodową prof. A. Leopold był bardzo aktywny w różnych gremiach. Był członkiem: Rady Naukowo-Technicznej przy Ministrze Rolnictwa, rad naukowych: Instytutu Ziemniaka, Instytutu Nawozów Sztucznych, Instytutu Ekonomiki Rolnej, Instytutu Nauk Ekonomicznych PAN, członkiem Komitetu Ekonomiki Rolnictwa PAN (od 1977 r.), Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN i Komitetu Hodowli i Uprawy Roślin PAN. W latach 1982-1987 był doradcą przewodniczącego Konsultacyjnej Rady Gospodarczej.

Od 1982 r. był członkiem Komitetu Organizacyjnego Fundacji Rolniczej powołanej przez JE Księdza Prymasa, a od 1990 r. jego Przewodniczącym. Łączył równocześnie funkcje Przewodniczącego Rad Fundacji Prymasowskich: Fundacji Wspomagającej Zaopatrzenie Wsi w Wodę (1987 r.) i Fundacji Rolniczej (1991 r.).

Szczególną aktywność społeczną wykazał Profesor od 1989 r. Uczestniczył w obradach „Okrągłego Stołu” (Stolik Rolniczy), był członkiem Rady Ekonomicznej przy Radzie Ministrów (od 1989 r.), Rady Wsi i Rolnictwa przy Prezydencie RP (1993-2000) i Międzyresortowej Komisji ds. Prywatyzacji Otoczenia Rolnictwa oraz Rady Agencji Rynku Rolnego. Jako współautor koncepcji przekształceń własnościowych w państwowych gospodarstwach rolnych, miał znaczący wpływ na ustawę o gospodarowaniu nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwa (z 19.10.1991 r.).

W latach 1992-2002 prof. A. Leopold był przewodniczącym Grupy Ekspertów Prezesa Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa.

Droga naukowa prof. A. Leopolda była nietypowa, szczególnie w odniesieniu do ekonomii i polityki gospodarczej, którym to dziedzinom poświęcił naj-

więcej uwagi. W dzieciństwie Jego zainteresowania koncentrowały się wokół zagadnień technicznych. Jak wspominał, „ciągle coś przerabiał i budował. Jeszcze przed pójściem do szkoły podstawowej konstruował radia kryształkowe, a później lampowe”. Wybór studiów rolniczych uwarunkowany był tradycją rodzinną. Jego pradziadek wraz z dwoma braćmi ukończyli studia rolnicze w Instytucie Agronomicznym w Marymoncie. Ponadto, zgodnie z planami rodzinnymi miał być rolnikiem i prowadzić rodzinny majątek Rzepiszew, który przejął po drugim roku studiów w 1936 roku. Podczas studiów rolniczych na Uniwersytecie Jagiellońskim zainteresował się biochemią i fizjologią roślin. Dzięki temu po wojnie w latach 1945-1950 mógł pracować w Katedrze Fizjologii Roślin w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi, a także w Katedrze Mikrobiologii i Fizjologii Roślin w Uniwersytecie Łódzkim. Miał propozycję stałej pracy w tej Katedrze i przygotowania pracy doktorskiej. Nie przyjął jej ze względów materialnych. Mimo pracy w instytucjach nienaukowych (do 1975 roku), prof. A. Leopold prowadził badania naukowe, których wyniki publikował. Łączna liczba Jego publikacji przekracza 200 pozycji. Część opracowań pozostała w maszynopisach w formie ekspertyz i opinii.

Zakres zainteresowań naukowych prof. A. Leopolda był bardzo szeroki i zmienny w czasie. W Jego pracach można wyróżnić następujące grupy zagadnień:

1. Technologia produkcji roślinnej.
2. Rejonizacja produkcji rolniczej.
3. Nawożenie mineralne i jego efektywność.
4. Gospodarka żywnościowa.
5. Rozwój i programowanie rolnictwa.
6. Przekształcenia własnościowe.

Publikacje z pierwszej grupy miały charakter popularno-naukowy. Ukazały się w latach 1947-1950. Tej problematyce poświęcił 9 artykułów. W 3 artykułach opublikowanych w „Przeglądzie traktorowym” omówił technologie siewu i uprawy buraków cukrowych, opartych na jednonasiennym materiale siewnym uzyskiwanym przez łupanie kłębków. Pierwsze próby uzyskiwania pojedynczych nasion przez rozłupywanie kłębków A. Leopold podjął już w czasie wojny jako rządcą majątku Rdestów, chcąc w ten sposób obniżyć nakłady pracy na przerywkę buraków pastewnych. Kolejne 6 artykułów opublikował w „Poradniku Plantatora”, dotyczyły one uprawy ziemniaków. Problematyka ta ściśle wiązała się z pracą w „Społem” Łódź i w Oddziale Okręgowym CRS „Samopomoc Chłopska”, gdzie pracował w referacie ziemniaczanym, zajmując się organizacją zaopatrzenia miasta Łodzi w ziemniaki jadalne. W tym okresie podjął również próbę hodowli ziemniaków z nasion w gospodarstwie Lućmierz należącym do Wyższej Szkoły Gospodarstwa Wiejskiego. Pierwsze wyniki były bardzo interesujące. Nie zostały jednak ukończone, gdyż w 1950 roku WSGW została przeniesiona do Olsztyna.

Publikacje z drugiej grupy o charakterze naukowym, dotyczące rejonizacji produkcji rolniczej, wiązały się z pracą w Pracowni Planowania Perspektywicznego WKPG przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi i w Komisji

Planowania przy Radzie Ministrów w Warszawie. Problematyka ta znalazła odzwierciedlenie w 15 artykułach. Dotyczyła problemów zatrudnienia w rolnictwie województwa łódzkiego i perspektyw rozwoju przemysłu spożywczego w Łodzi. Pozostałe artykuły dotyczyły teoretycznych zagadnień rejonizacji produkcji rolniczej, w tym rejonizacji uprawy produkcji ziemniaków. Na podkreślenie zasługują następujące artykuły: „O rejonizacji produkcji rolniczej” (Nowe Rolnictwo, nr 4/1957) i „O pojęciu rejonizacji w rolnictwie” (Zeszyty Ekonomiki Rolnictwa i Planowania, nr 27/1961). W problematyce tej mieści się również opracowanie pt. „Rozwój rolnictwa w rejonie Neru” (Łódzkie Czasopismo Gospodarcze, nr 1/1958) uwzględniające wykorzystanie wód Neru do nawodnień rolniczych. Wody te zawierały ścieki z fabryk włókienniczych w Łodzi. Zainteresowanie rejonizacją produkcji rolniczej skierowało działania prof. A. Leopolda w kierunku ekonomii, mimo że w tych publikacjach dominowały jeszcze przesłanki przyrodnicze. W pracach tych zastosował metody ekonometryczne.

Publikacje z zakresu nawożenia mineralnego i jego efektywności wiążą się ściśle z pracą w Komisji Planowania przy RM. Problematyka ta znalazła odzwierciedlenie w 14 artykułach. Miała ścisły związek z pracą w Komisji Rady ds. Gospodarki Nawozowej, której był członkiem w latach 1964-1974. Brał czynny udział w programowaniu rozwoju przemysłu nawozów azotowych. Za udział w pracy pt. „Zapotrzebowanie rolnictwa na nawozy mineralne w 1985 roku” został wyróżniony nagrodą I stopnia Ministra Rolnictwa.

Kolejna dziedzina, którą intensywnie zajmował się A. Leopold, to szeroko pojęta gospodarka żywnościowa. Ta problematyka znalazła odzwierciedlenie w ponad 30 artykułach. Najwięcej uwagi poświęcił produkcji zbóż i pasz objętościowych, w tym także uprawie roślin motylkowych oraz strukturze produkcji roślinnej i zwierzęcej. Na podkreślenie zasługuje opracowanie pt. „Planowanie produkcji rolniczej na podstawie bilansu produktów rolniczych i zaopatrzenia w żywność” (rozdział w książce „Spożycie i gospodarka żywnościowa” pod redakcją Czesława Kosa, IRWiR PAN, Warszawa 1975).

Następna dziedzina, do której prof. A. Leopold wniósł duży wkład, to „Rozwój i programowanie rolnictwa”. Zagadnienia te ściśle wiązały się z polityką rolną i znalazły odzwierciedlenie w 40 artykułach. W ramach tego nurtu można wyróżnić kilka tematów. Do pierwszego z nich należy zaliczyć planowanie w rolnictwie. Pierwsze dwa artykuły z tego zakresu zostały opublikowane w 1968 roku: „Uwagi o doskonaleniu metod planowania” (Życie Gospodarcze, nr 1/1968) i „Uwagi o sposobie planowania rozwoju rolnictwa” (Gospodarka Planowa, nr 6/1968). Kolejny temat to wykorzystanie programowania liniowego do kształtowania struktury produkcji rolniczej. Poświęcone temu zagadnieniu zostały następujące artykuły, opracowane wspólnie z J. Wdowikiem: „Zastosowanie programowania liniowego do analizy struktury produkcji rolniczej” (Centrum Obliczeniowe Komisji Planowania przy RM, Studia i Materiały, Seria C, z. 3, 1968), „Uwagi o możliwości wykorzystania metod matematycznych w planowaniu rolnictwa” (Gospodarka Planowa, nr 6/1969), „Model rozwoju stada bydła” (Centrum Obliczeniowe KP przy RM, Studia

i Materiały, Seria C, z. 6, 1979) oraz wspólnie z J. Wdowiakiem i Z. Żekońskim „Makroekonomiczny model żywienia” (Gospodarka Planowa, nr 1/1971). Były to pierwsze próby w Polsce dotyczące wykorzystania programowania liniowego w skali makro. Dotychczas wykorzystywano programowanie liniowe do optymalizacji organizacji produkcji w przedsiębiorstwach rolniczych.

Kolejne zagadnienie opracowane w ramach tego nurtu dotyczyło funkcjonowania państwowych gospodarstw rolnych. Na podkreślenie zasługują dwa opracowania wykonane w ramach tematu: „W sprawie zasad i kierunków zmian organizacji i funkcjonowania państwowych gospodarstw rolnych” (Instytut Planowania, Raporty, 1980), wykonane wspólnie z M. Krawczykowską. Pierwsze pt. „Wyniki ekonomiczne państwowych gospodarstw rolnych w latach 1975-1978 w porównaniu do gospodarstw nieuspołeczniczonych” i drugie „Zasady i kierunki zmian organizacji i funkcjonowania pgr”. Problematyka pgr zajmowała istotne miejsce w pracach A. Leopolda.

Bardzo ważnym wydarzeniem była publikacja w czasopiśmie „Zarządzanie” pierwszego rankingu „Listy 300 PGR” (Zarządzanie, nr 5/1986), przygotowanego i skomentowanego przez prof. A. Leopolda. W tej serii ukazało się 5 „List 300 PGR”, ostatnia w 1990 roku (Zarządzanie, nr 12/1990). Publikacja „Listy 300 PGR” wywołała duże zainteresowanie nie tylko wśród kadry kierowniczej PGR, lecz także opinii publicznej. Analogiczna lista z inicjatywy prof. A. Leopolda została wznowiona w 1996 r. Dotyczyła ona 300 gospodarstw powstałych w wyniku przekształceń własnościowych pgr. Publikacja list powstała we współpracy z Agencją Nieruchomości Rolnych (wcześniej Własności Rolnej Skarbu Państwa), Instytutem Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej i Nowym Życiem Gospodarczym, gdzie wyniki rankingu pt. „Lista 300” publikowane były w kolejnych latach.

Zagadnieniom polityki rolnej poświęcona była książka pt. „Rolnictwo w procesie przemian i rozwoju gospodarki” (PWN, Warszawa 1997) i artykuł pt. „W sprawie polityki rolnej wobec wsi i rolnictwa (Nauka, nr 3/1999). Publikacje te wyrażały poglądy Profesora na rolnictwo i wieś w odniesieniu do sfery gospodarczej i społecznej. Zdaniem Profesora, celem polityki gospodarczej powinno być kształtowanie warunków bytu ludności wiejskiej, szczególnie związanej z rolnictwem, dostosowanie wielkości, struktury i jakości produkcji rolniczej do potrzeb ogólnokrajowych (popytu krajowego i wymiany zagranicznej). Natomiast problemy społeczne wsi, których głównym źródłem jest jej przeludnienie, powinny być rozwiązywane przy pomocy polityki społecznej, ukierunkowanej na pobudzanie przedsiębiorczości na terenach wiejskich w celu zdywersyfikowania źródeł dochodów ludności. Najważniejszym celem „publicznej pomocy materialnej dla środowiska wiejskiego powinno stać się stworzenie realistycznych szans dla młodzieży wiejskiej na uczestnictwo w nowoczesnej edukacji wszystkich szczebli, a następnie możliwości korzystania z permanentnego doksztalcania i instruktazu”. Profesor postulował traktowanie rolników w zakresie opodatkowania i ubezpieczeń podobnie jak innych przedsiębiorców. Oznaczało to, że rolnicy powinni być objęci podatkiem do-

chodowym uwzględniającym specyfikę rolnictwa i jednolitym systemem ubezpieczeń społecznych. Był zwolennikiem przedsiębiorstw (gospodarstw rodzinnych w rolnictwie), ale nowoczesnie pojętych, bez ograniczeń powierzchni i pracy najemnej. W takim przedsiębiorstwie powinny występować partnerskie stosunki pracy, które umożliwiałyby realizację zasady „jedności myśli i ręki”. Profesor był gorącym zwolennikiem tej zasady i z tego powodu nie popierał form przedsiębiorstw wielozakładowych w rolnictwie.

Kolejna dziedzina, gdzie wkład prof. A. Leopolda był bardzo istotny, to przekształcenia własnościowe. Zmiana systemu politycznego i gospodarczego w 1989 roku ujawniła wszystkie słabości organizacyjne, prawne i ekonomiczne przedsiębiorstw państwowych w rolnictwie. Profesor był autorem koncepcji przekształceń własnościowych w rolnictwie. Koncepcja utworzenia specjalnej instytucji państwowej, będącej powiernikiem Skarbu Państwa, która zajęłaby się przekształceniami własnościowymi w rolnictwie – w formie Agencji Własności Rolnej Skarbu Państwa (obecnie Agencji Nieruchomości Rolnych), była trafna i wytrzymała próbę czasu. Był zwolennikiem głębokiej restrukturyzacji byłych gospodarstw państwowych i tworzenia jednostek jednozakładowych, umożliwiających kierowanie „z jednej ręki”. Tego typu jednostki powinny być oferowane do sprzedaży i dzierżawy. Był zwolennikiem dzierżawy gruntów państwowych, ale nowoczesnie pojętej, dającej szansę dzierżawcom na wieloletnie gospodarowanie. Dużo uwagi poświęcał kwestii reprivatyzacji w rolnictwie. Uważał ją za warunek szybkich przekształceń własnościowych w tym sektorze. Prof. A. Leopold proponował rozwiązanie najprostsze z możliwych, tj. rekompensaty kapitału w formie bonów o równowartości 50 ha użytków rolnych wraz z ośrodkami gospodarczymi (zespołami dworsko-parkowymi), niezależnie od wartości faktycznie utraconego majątku (zamiast kosztownych i niemożliwych do poprawnego wykonania wycen). Proponowany przez Profesora sposób zasługiwał na uwagę, tym bardziej że na pierwszym miejscu stawiał problem i jego rozwiązanie, a nie względy osobiste. Jako były właściciel ziemski miał prawo do składania takich propozycji. Wielokrotnie podkreślał, że państwo jest instytucją służebną wobec obywateli, realizującą politykę w ich imieniu i w zakresie określonym prawem. Poglądy prof. A. Leopolda w dziedzinach, którymi się zajmował, charakteryzowały się oryginalnością i głębokimi przemyśleniami. Problemy ekonomiki rolnictwa i polityki rolnej widział na tle całej gospodarki i polityki gospodarczej państwa. Obce Mu było branżowe i partykularne traktowanie rolnictwa, co nie jest zjawiskiem częstym w środowisku ekonomiczno-rolniczym.

Odejście prof. A. Leopolda jest niepowetowaną stratą dla polskiego życia gospodarczego i społecznego, szczególnie w odniesieniu do wsi i rolnictwa.

Wojciech Ziętara